

Kakemono

Dankzij een bijdrage van onder andere de Vereniging Rembrandt en het VSB-fonds is het Poppenspe(e)lmuseum in 2004 in het bezit gekomen van een *kakemono*. Deze *Japanse rolschildering* – met een afbeelding van een *poppenspeelster* met een *Bunraku-pop* – is geschilderd door Tsukioka Sessai (1749-1839), een zogenoemde *Ukiyo-e*-schilder uit Osaka. Sessai was de zoon en pupil van Tsukioka Settei (1710-1786). Hij trad in de voetsporen van zijn vader en bekwaamde zich eerst in het maken van houtsnedden, later prefereerde hij schilderijen.

Ukiyo-e-schildering

Dit polychrome werk is een karakteristiek voorbeeld van een Ukiyo-e-schildering die de plezierige kanten van het uitgaansleven laat zien, en is een uitzonderlijke aanwinst voor het museum.

Bunraku-afbeeldingen zijn nogal zeldzaam. Het Poppenspe(e)lmuseum mag zich daarom gelukkig prijzen een aantal bijzonder fraaie exemplaren tot zijn collectie te mogen rekenen, naast bijvoorbeeld een prachtige serie foto's van Ed van der Elsen die hij in de jaren zestig in Japan maakte over een Bunraku-optreden.

Terwijl westerlingen geobsedeerd zijn door licht en donker in de kunst, ontbreekt in de hier afgebeelde kakemono een lichtbron. In de Japanse kunst is sprake van een omgekeerd perspectief: niet naar het object toe, maar vanuit het object. Om die reden is er ook geen schaduw.

Bunraku-figuur

Bij de verfijnde en elegante poppenspeelster moet je als het ware raden naar haar lichaam. Zij heeft, in tegenstelling tot de expressieve kop van de op de linkerhand gehouden Bunraku-figuur, een beschaafd gelaat en wendt haar hoofd uitdrukingsloos naar rechts. De pop keert haar als het ware de rug toe en kijkt zijn manipulator speels, al grimlachend en omkijkend over zijn rechterschouder, aan. In de rechterknuist houdt hij een amper geopende waaier.

Gebruiksvoorwerp

Al naargelang het jaargetijde hangt men in een speciale nis (*tokonoma*) in de Japanse huiskamer een kakemono met een afbeelding die verwijst naar het seizoen, gecompleteerd met een ikebanabloemstuk. De kakemono is niet alleen een passief esthetisch object maar ook een gebruiksvoorwerp. Is men welgesteld en in afwachting van een speciale bezoeker, dan wordt er een onderwerp gekozen dat bij deze welkome gast past.

De geïnviteerde mag zich in ons geval wel heel gelukkig prijzen. Mogelijk was hij of zij een liefhebber van het aloude Bunraku-spel.

Versieringen

Het ongeveer 170 centimeter lange doek met daarop de spelsituatie, is bevestigd tussen twee houten stokken. Zij hebben een breedte van 37 centimeter. De rode knoppen aan de onderste stok zijn zowel versiering als handig bij het oprollen. De voorstelling op zijde heeft een lengte van ongeveer 1 meter. Twee horizontale bandversieringen (*ichimonji*) die zich boven en onder de afbeelding begeven, behoren tot de montering van de inlijsting.

Twee hangende bandjes (*futai*), gecentreerd in het midden en aan de bovenkant van de kakemono bevestigd, hebben slechts een esthetische functie. Zij zijn een overblijfsel van een oud gebruik van een boeddhistische gebedsdoek (*tanka*). Aan de linkerkant is de schildering gesignd met Japanse karakters.

□ **O**pperold in een kistje

Van boven naar beneden is te lezen: Hokkyo (eerbiedwaardige titel) Tsukioka (familienaam) Sessai (voornaam) giga (kwalificatie van het gemaakte werk: in dit geval 'ontspannen'). Onder deze vermelding bevindt zich een rode stempel met de tekst: Gikosai (artiestennaam) & Tsukioka Shuei (familiennaam met een artiestennaam). Aan een koordje aan de bovenkant kan de kakemono aan de wand worden gehangen.

Het gewicht van de onderste stok zorgt ervoor dat de stof goed naar beneden hangt.

De boven- en onderkant van de kakemono zijn fraai versierd met kleurrijk damast, zijde en brokaat. Opperold en dichtgeknoopt met een subtiel Japans strikje, past het geheel precies in een houten kistje. Wachtend op weer een nieuwe genodigde.

Traditioneel Japans poppenspel

Bunraku is traditioneel Japans poppenspel waarbij doorgaans drie personen nodig zijn om één pop te manipuleren. Zij zijn zichtbaar aanwezig op het toneel. De bespelers van de figuren zijn geheel in het zwart gehuld. Van de speler die het hoofd van de poppen bedient, is het gelaat zichtbaar. Het hoofd van zijn assistenten is bedekt met een zwarte, gazen kap.

□ **E**en maagd met een duivelse grijns

Het gezicht van een Bunraku-figuur kan door een inwendig mechanisme van uitdrukking veranderen. Wenkbrauwen kunnen worden gefronst en een onschuldige maagd krijgt opeens een duivelse grijns. Ook de vingers kunnen afzonderlijk worden bewogen.

De figuren zijn 90 tot 120 centimeter hoog. De voorstelling wordt begeleid door een *yoruri* (zanger/voordrachtskunstenaar) en een bespeler van een *shamisen* (driesnarige luit).

Bunraku is de naam die gewoonlijk wordt gebruikt om het Japanse *ningyo yoruri* aan te duiden, dat letterlijk 'poppen en verhalen' betekent. Het woord Bunraku is afgeleid van de naam van een poppenspelersfamilie die in de negentiende eeuw naar Osaka trok om daar een poppentheater te stichten onder de naam Bunraku-za. *Bun* betekent 'literatuur', *raku* 'plezier' en *za* 'huis'. Bunraku was overigens een pseudoniem; de werkelijke naam van de familie was Uemara. De beroemde Japanse theater-auteur Chikamatsu Monzaemon (1653-1724) schreef meer dan honderd stukken voor het Bunraku-theater.

□ **P**oppenspe(e)lmuseum

U weet u in het Poppenspe(e)lmuseum omringd door een bonte collectie van wayangfiguren, hand-, stang- en stokpoppen, marionetten, schimmenspele, papieren theatertjes, foto's, boeken, posters, prenten, parafernalia en snuisterijen uit de wonderwereld van het poppentheater. Diverse thematoneelstellingen belichten aspecten van het poppen- en figurespel. Verder worden er werken geëxposeerd van hedendaagse kunstenaars die zich door het poppentheater lieten inspireren. Nieuwsgierig geworden? Wilt u alleen of in groepsverband het museum eens bezoeken en u nog meer laten informeren over dit en tientallen andere poppentheateronderwerpen? Hebt u interesse in het (volks)poppenspel: over Jan Klaassen en zijn verre verwanten? Raadpleeg dan eens onze vrolijke, leerzame en boeiende viertalige website, www.poppenspelmuseum.nl!

□ Afbeelding: fragment van een kakemono, polychrome rolschildering op zijde. Signatuur: Hokkyo Tsukioka Sessai giga. Osaka (180?). Zie ook bijlage: afbeelding van de uit- en opgerolde Kakemono.

Poppenspe(e)lmuseum ©

Kerkweg 38 8193 KL Vorchten NL Tel.: +31(0)578 - 63 13 29 Fax: +31(0)578 - 56 06 21

www.poppenspelmuseum.nl www.geheugenvannederland.nl/poppenspel2

www.poppenspelmuseum.nl/onderwijs www.poppenspel.info

www.poppenspelmuseumbibliotheek.nl info@poppenspelmuseum.nl

*Een museale poppentheaternotitie
Bijlage bij nummer 91*

□ Afbeelding: kakemono. Formaat: 167,5 x 37,2 cm. Signatuur: Hokkyo Tsukioka Sessai giga. Osaka (180?).